

QUR'ON TILOVATIDA BAYOT MAQOMOTIDAN FOYDALANISH TEXNIKASI VA XUSUSIYATLARI

Rahmatov Iqboljon Izzatullo o'g'li

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi "Islomshunoslik va islom sivilizatsiyasini o'rganish ICESCO" kaferasi tayanch doktoranti

Annotatsiya: maqolada Qur'on tilovati san'atida muvaffaqiyatli uslubida qo'llaniladigan maqomlarning falsafiy mazmunlari keltiriladi.

Kalit so'zlar: Qur'on, maqomot, tilovat, ohang, ruxiyat, tovushlar, pog'ona

Tilovat san'atida tinglovchining his-tuyg'ularini uyg'otishda bayatiy, nahavand, kurd, hijoz, sabo maqomlaridan foydalaniladi. Shayx Shahat Anvar va Rag'ib G'alvash kabi maxoratli ustozlar navbatma-navbat g'amgin va shod maqomlariiga murojaat etishgan.

Inson hayotining bosqichlari va kunlik davr bilan bog'liq maqomotning ma'naviy mazmuni. Ushbu jadvalda vaqt va inson umrining davrlari bilan bog'liq falsafiy- ma'naviy ahamiyati bilan tanishish mumkin.

Maqomot nomi	ajam-jiharkah	rost	siyka	nahovand	bayot	kurd	sabo	hijaz
Kunlik vaqtlar	tong-bomdod	ertalab	peshin	peshindan keyin	asr	shom	xufton	yarim tun

Maqomot nomi	nahovand	jiharkah	Siyka	rost	hijaz	bayot	kurd	sabo
Kunlik vaqtlar	chaqaloq	bolalik	o'smirlik	yoshlik	katta yosh	o'rta yosh	qarilik	o'lim

Bayot maqomining tarkibi va uning umumiy xususiyatlari hamda qo'llanish texnikasi

Tilovat san'atida eng muhim musiqiy maqom va ularning cho'qqisi bayot maqomidir. Tilovat san'atida maqomlar onasi nomi bilan mashhur bo'lgan bu maqomot turida Qur'on tushunchalarini yetkazish va singdirish uchun cheklolvar yo'q va deyarli barcha oyatlarni tinglovchiga yetkazishda foydalanish mumkin bo'lgan neytral turkumdur. Tilovat davomida sharq xalqlarining ovoz xususiyatlarining ush bu maqom chastatalarida harakatlanishi va tilovatda ham tabiiy ravishda bu maqomning belgilari namoyon bo'lishi kuzatildi.¹

¹ Ihsan Etibariyon. Qoriyon harfu ayyu fannun tilavat. Isfaxon tadqiqot markazi. 2017.

1. Bayot maqomining xususiyatlari:

Ohang diapazoni: birinchi - uchinchi, ba'zi o'rinlarda to'rtinchi yoki birinchi darajadan ham tushishi kuzatiladi. 1 2 3 4 5 6 7 8

Harakatning boshlang'ich nuqtasi: turli xil, birinchi daraja, birinchidan ham past daraja, uchinchi daraja yoki hatto to'rtinchi darajadan ham tilovatlar boshlanishi mumkin.

To'xtash nuqtasi: birinchi daraja yoki birinchi darajadan past bo'lishi mumkin.

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Bayot dugoh — bayot “maqom oilasi”ning birinchi darajadagi ohanglar qismidir. Musobaqa va ta'lim jarayonida eng birinchi tavsiya etiladigan va tilovat boshlanishini aynan shu darajalaran boshlanishi to'g'ri. Lekin amalda bu har doim ham shunday bo'lavermaydi, ayniqsa, eron va misrlik qorilarning yangi avlodlari qiroatida.

2. Bayot maqomining uchinchi darajasi(salasiy bayati)

Ohang diapazoni: oyatning uchinchidan birinchi darajalari, "dekorativ nota" uchun qo'shiqda to'rtinchi daraja va past daraja mavjudligi 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlanish nuqtasi: bayotning uchinchi daraja

To'xtash nuqtasi: bayotning birinchi darajasi, ba'zan birinchi darajadan past.

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Mustafo Ismoil, Minshaviy, AbdulBosit kabi shayxlar qo'llaydigan va dugoh bayotiga yaqin xususiyatlarga ega bo'lgan ikkinchi bayat ohangidir. Bayatning asosiy mavzusida joylashishiga ko'ra, “go'zal vazminlik va qadr-qimmat” g'amginligi va tinglovchiga ta'siri dugoh bayotga o'xshash, “Dugah bayati”dan ko'ra ko'proq “mustahkamlik, o'tkirlik va o'tkirlik” bor. Bayot qo'shiqlari ichida tinglovchini to'xtatuvchi, ogohlantiruvchi va ogohlantiruvchi ta'siri ko'proq bo'lib, tabiiyki, avvalgi ohang dugoh kabi oilaning otasiga (bayat mavqeiga) yaxshi o'xshab ketadi.

3. Bayotning to'rtinchi darajasi (jinsi bayati):

Ohang diapazoni: birinchidan to'rtinchi darajagacha 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlang'ich nuqtasi: birinchi yoki ikkinchi darajadan

To'xtash nuqtasi: bayotning birinchi darajasida yoki to'rtinchi darajasida ham tugallanishi kuzatiladi

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Uchinchi umumiy ohang urg'usi odatda bayatning to'rtinchi va birinchi darajalari orasida bo'linishi kuzatilgan. Vaholanki, ko'rsatkich notasi bayotning to'rtinchi darajasidir. Bu kuy bayot-navoga juda o'xshaydi, ayniqsa misrlik qorilarning yangi avlodlari, Imron, Shahat, Ramazon, Zanani va boshqalar ijrosida.

4. Bayot navo (bayati nava) bayotning to'rtinchi darajasi

Ohang diapazoni: Oyatni ijro etishda ikkinchidan beshinchi darajalar oralig'ida ovoz harakati kuzatiladi. Ushbu ohangning diapazonini kengaytirishda katta imkoniyatlarga ega. 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlang'ich nuqtasi: Uchinchi daraja

To'xtash nuqtasi: To'rtinchi daraja.

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Bu tovushlar ohangining ta'siri va qo'llanilishi maqomning o'rta bosqichi bayotning to'rtinchi mashhur ohangi bo'lib, avvalgi ohanglar, xususan, dugoh va salasi (ikkinchi daraja) bayot bilan solishtirganda, u bayotning asosiy mavzusidan uzoqlashganini va jins maqomining ikkinchi darajali hosila-mavzusiga yaqinlashganini ko'ramiz. Ohangning ikki tutashgan bu qismi qo'shib joyida ijro etilishi tufayli maqomning dastlabki ohanglariga qaraganda kamroq g'amgin.

5. Bayot husayni ohangi

Ohang diapazoni: tilovatda uchinchi va ettinchi darajalari. Tilovatda ohang intervali o'z doirasini kengaytirishi mumkin. 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlang'ich nuqtasi: Uchinchi yoki beshinchi darajadagi harakatlar

To'xtash nuqtasi: To'rtinchi yoki birinchi daraja

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Bu ohang ham avvalgi bayot-navo singari bayotning o'rta ohanglaridan biri sanaladi, lekin bayot-navodan farqli o'laroq, maqomning so'nggi nuqtalariga yaqinroq bo'lib, bayotning avj nuqtasining yakuniy qo'shig'i sifatida ham foydalanish mumkin. Husayniy bayotining Shoh notasining notasi [ning ajratilgan joyida joylashgan bayot + kurd, ya'ni bu qo'shiq kurd maqomining boshida shakllangan. Shu sababli, u tinglovchida o'ziga xos hissiy va mehribon tuyg'uga ega bo'lib, tinglovchining his-tuyg'ularini qattiq ta'sir qiladi.

6. Bayot ajam (Bayati ajam)

Ohang diapazoni: bayotning uchinchi - oltinchi darajalari 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlang'ich nuqtasi: uchinchi yoki to'rtinchi daraja

To'xtash nuqtasi: birinchi yoki to'rtinchi daraja

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

O'zining tuzilishi va ohang shakllanish diapazoni va ohang harakatining "Jins ajam"dagi 3-6-bayot darajalari oralig'idagi joylashuviga ko'ra yoqimli, mehribon, go'zal ta'sirga ega bo'lib, tinglovchilarga erkalash hissini beradi.

Ajami bayot ohangi xuddi Ajam maqom ohanglariga o'xshab, sog'inchni ketkazadi, odam ruhiyati yengillashishiga sabab bo'ladi. Amalda, unga eng yaqin ohang husayniy bayot va kurdaniya bayotdir. Shuningdek, ba'zan tahqiq-mujavvad va tartil-murattal qiroatda navo bayotiga shunday qo'shib ketadiki, uni farqlash oson bo'lmaydi. Qur'oni karimdagi tushunchalar orasida rahm-shafqat, ne'mat zikri, mehr, sog'inch va umid kabi tushunchalar bor tasvir ifodasida o'z aksini topadi.

7. Bayot kurdaniy maqomi

Ohang diapazoni: bayot pardalarining 4-7- pog'onalari va ular orqali kengaytirish va qisqartirish ham mumkin. 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlang'ich nuqtasi: bayotning yettinchi darajasi

To'xtash nuqtasi: asosan 4-pog'ona

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Maqomotning bayot qismiga tegishli bo'lgan Ettinchi pog'ona bayot ohangi juda kam qo'llaniladi. Boshqa bayot oilasi ohanglariga qaraganda ancha murakkab va ijro texnikasi uchun katta maxoratb talab etadigan hissoblanib, ta'sirli va yoqimli ohang beruvchi harakterga ega deb aytish mumkin. U xalq orasida keng tarqalgan emas. Musobaqalarda bu uslubdan foydalanish yuqori natijalarga sabab bo'lishi tayin. Ko'rinishidan Bayot Navo va Bayot Husayniylar qaerda joylashgan bo'lsa u ham o'sha pog'onalar yonidaligi birinchidan ijrochi uchun so'ng tinglovchi uchun ajratib olish qiyin kechadi. U Bayat Ajamiy va Bayat Husayniydan keying pog'onada tursada birdek yoqimli va mashhur. Bunda ko'pincha Mustafo Ismoil, Abdul Fattoh Shashaiy, Kamil, Yusuf Bahtamiy, Muhammad Imron, Muhammad Hisson, Shahat Anvar kabi shayxlar qo'llagan.

8. Bayot mohir maqomi

Ohang diapazoni: Bayot maqomining sakkizinchi darajasidan birinchi darajagacha, to'qqizinchi va hatto o'ninchi darajagacha ko'tarilish xususiyatlarini o'zida mujassam etgan bu maqom turi yuqori avj nuqtalarida qo'llanilishi bilan ham ahamiyatlidir. 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlang'ich nuqtasi: bayatning sakkizinchi darajasi

To'xtash nuqtasi: asosan 8-pog'ona

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Bayotning sakkizinchi va eng kuchli jarangga ega bo'lgan bu maqom turi bu turkumga kiruvchi ohangning eng yuqori cho'qqisida boshqa ohang qismlaridan balandroq, yuqori oktavaga intiladi. Tilovat vaqtida tinglovchiga butunlay hayratlanarli, ruxiyatiga kirib boruvchi va kuchli ta'sirga ega. Shuningdek, harakat va shidat bilan qayg'u va istirobga soluvchi harakterga ega. Undan tanbeh, ogohlantirish, oyatlarning muhim xabarlarini, eng muhim tushunchalarini, muhim xulosalarini ifodalash uchun foydalanish mumkin.

Bayot jiharkoh (Kamroq qayd etilgan qo'shiq)

Ohang diapazoni: bayatning to'rtinchi - birinchi darajalari (bayat ostidagi darajaning mavjudligi "nazarali nota" deb hisoblanadi) 1 2 3 4 5 6 7 8

Boshlang'ich nuqtasi: birinchi, uchinchi yoki to'rtinchi daraja.

To'xtash nuqtasi: bayot maqomining birinchi darajasi

Tilovat san'atida ta'siri va qo'llanilishi:

Bayot maqomining ush bu qismi juda murakkab sanaladi. Kam uchraydi va uning texnik xususiyatlari ajablanarli va noma'lumdek tuyuladi. ohangning shunday nomlanishiga sabab ham uning tovushlar xarakterli notasining uchinchi darajasi arab musiqa miqyosida "Chahargah" nomi bilan kiritilgan. Mustafo Ismoil, Muhammad Rifoat, Abdulfattoh Shashaiy va ba'zan AbdulBosit Abdussomad (Haj va Balad suralarida) kabi buyuk qorilarning qiroatlarida kabi mashhur misollarda uchraydi.

Shayx Mustafo Ismoil bu borada yetakchi na'munadir. Rost ohangi jihargohga maqomiga o'xshash shaklga ega, lekin bayotga yaqin xususiyatlarga ega bo'lgani uchun u bayat uchligiga eng yaqin bog'liqlik mavjuddir. Ba'zan tinglovchilar buni Rost maqomi kayfiyatiga o'xshash deb hisoblashadi.

Muhim jihati shundaki, uning boshqa bir ko'rinishi yangi avlod qorilarining (Hison Shabon, Zanani Shahat Imron va boshqalar) uslubida ko'rindi, bunda qo'shiqning harakati bayatning uchinchi va to'rtinchi darajalari oralig'ida o'zgarib turadi va tabiiyki, shakl jihatdan navo bayatidan butunlay boshqacha eshitiladi. Bu shakl yoqimli va yoqimli bo'lgan ma'lum bir qayg'u va sog'inchni uyg'otadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Mahmu Sadaniy. Alhan As-samaa. Misr. Akbar al-yavm 1996.

Shukriy Al-Qodiy. Ibaqoroti at-tilava. Misr 2007.

Mahmud Al-Xuliy. Asvat min nur. Misr. 1992.

Ahma Al-Balk. Ashhuri min Qurro al-Qur'an fi al-asr al-hadis. Dar Al-maruf. Misr 2011.

Abu Tolib Mahmud. Al-Qur'an bisovti Misr (mo'jam al-Qurroa al-Misriin). Misr 2016

G'oli Muhammad. Xodimul Qur'an alzahidu al-g'oniyy shyax Muhammad Refaat. Al-Hilol. Misr